

Goed Gevonden, KLO-AAD-24

DE TIEN VONDSTEN VAN AAD BRUIJNS

Colofon: © 2024.

Deze brochure is een uitgave van Iris Dingemans, Frank de Klerk,
Yannicke Kloosterman en Annabel Reins (Gemeentearchief Goes) en

Arne Dorleijn en Karel-Jan Kerckhaert (Archeologie).

Vormgeving door Jacqueline de Smidt (Gemeente Goes).

Oplage: 500 exemplaren.

Deze brochure is samengesteld als publieksproject om erfgoed
binnen de gemeente Goes onder de aandacht te brengen.

Bij deze uitgave hoort een beeldinterview,

dat te bekijken is op www.erfgoedvangoes.nl/aad-bruijns/

In het verleden vond eenmaal per jaar een tentoonstelling van het
Gemeentearchief en Archeologie in de hal van het stadskantoor plaats.

Zie hiervoor de digitale exposities op: www.gemeentearchiefgoes.nl

Goed Gevonden, KLO-AAD-24

DE TIEN VONDSTEN VAN AAD BRUIJNS
AMATEUR ARCHEOLOOG TE KLOETINGE

Voorwoord

Over het algemeen moet je in de wetenschap zoveel mogelijk je gevoel uitschakelen. Dan kan je het beste je onderzoeksresultaten analyseren, en conclusies trekken. Er zijn beoefenaren van de archeologiewetenschap, die je meer liefhebber dan wetenschapper mag noemen. Aad Bruijns uit Kloetinge is, ondanks zijn levenslange ervaring in de archeologie, altijd liefhebber gebleven. Een fascinatie voor wat er aan rijkdom aan vondsten uit de bodem komt, heeft hem tot een gedreven amateur-archeoloog gemaakt. Nog niet tevreden met wat de bodemschat-ten opleveren, heeft hij door de jaren heen ook veel oude objecten verzameld, die her en der op zijn weg kwamen. Daarmee heeft hij zich een bijzondere en markante plaats in het erfgoed in de gemeente Goes, en in Zeeland, verworven. Op mensen als Aad moet je zuinig zijn, de ruimte geven, en waarderen. Die waardering spreekt uit deze brochure.

Wethouder Joost de Goffau

Zeeland, door Willem Blaeu, 1635. Coll. A.J. Blok, GAGoes

INLEIDING

In de archeologie van Nederland is Zeeland rijkelijk bedeeld met sporen uit het verleden. Het huidige landschap is immers grillig gevormd in vele eeuwen. Dat begint in het oosten met de Brabantse Wal en de hoge zandgronden in het oosten van Zeeuws-Vlaanderen. Meer richting de zee-armen bevindt zich het uitgestrekte polderland, ontstaan vanaf de elfde-twaalfde eeuw.

Dit middeleeuwse polderland is aangelegd op prehistorische veengronden. Ook dit veen was ooit bewoond. De bewoners die dit toenmalige 'Zeeland' rond het begin van de jaartelling bewonen, wonen vooral in de duinengebieden in het westen van de provincie. Hier maken de oorspronkelijke bewoners kennis met de Romeinen. In het Zeeuwse achterland, meer richting Brabant en dus ook op Zuid-Beveland, zijn inheems-Romeinse bewoningssporen en archeologische vondsten bekend.

Na ongeveer het jaar 300 begint een langdurige stijging van de zeespiegel, die enkele eeuwen duurt. Alleen de duinstrook blijft in deze eeuwen, ca. vierde-zevende eeuw na Christus, bewoond. Daarna verbeteren langzaam de woonomstandigheden voor de mens in meer delen van Zeeland.

Op de kleilaag die op veel plaatsen het veen bedekt, vestigen zich nieuwe pioniers. De hoogste plaatsen die zij hiervoor uitkiezen zijn de dichtgeslibde kreken, die zich als kreekruggen in het landschap aftekenen. Hierop komen zoveel als mogelijk is de eerste dijken te liggen. Dorpen en parochies, en hier en daar een stad, ontstaan. In brede wateren zoals de Zwake, Schenge, Hinkelinge en Sloe komen de eeuwen daarna voortdurend nieuwe inpolderingen tot stand. Ook hierin stichten de eerste bewoners dorpen.

De landbouw levert door de eeuwen heen veel verdiensten op. Dat geldt ook voor handel en scheepvaart, die zich van oudsher over de Zeeuwse wateren afspeelt. De mogelijkheden die Zeeland biedt, wekken ook afgunst en inhaligheid op. Romeinen komen eens zien wat hier te halen valt. Op meerdere plaatsen ontstaan havenplaatsen om naar Engeland te kunnen oversteken. Zeevarende handelaren sussen hun vrees voor deze passage door in tempels de bescherming van godin Nehalennia af te smeken.

In de middeleeuwen volgen de vikingen de Romeinen op, en daarna staan de legers van de graaf van Vlaanderen op de stoep. Het getouwtrek om Zeeland tussen de graven van Vlaanderen en Holland eindigt pas in de veertiende eeuw. De oude kasteelbergen laat de adel dan vervangen door moderne kastelen. Steden groeien, en de volgende eeuwen neemt de welvaart langzaam toe.

Een inzinking zijn de grote overstromingen in de zestiende eeuw, gevolgd door de strijd met Spanje, maar daarna piekt de welvaart. Ook in

latere eeuwen komen nog veel tegenslagen voor, maar ook dan herneemt het goede leven in Zeeland weer zijn loop.

Al deze ontwikkelingen laten zich door een geoefend oog aflezen uit wat de Zeeuwse bodem aan archeologische vondsten oplevert. Daarvoor hoef je niet wetenschappelijk geschoold te zijn. Met een opmerkelijke geest, een verwondering over de rijkdom aan bodemvondsten, en met een voorliefde voor de vormgeving van oude objecten, kom je een heel eind.

Zo is de collectie van Aad Bruijns tot stand gekomen, een leven lang van koesteren van vondsten die bij opgravingen tevoorschijn komen, of gewoon, voor je neus, liggen te wachten om te worden opgemerkt en opgeraapt.

De jeugdige Aad met een pot

BIOGRAFIE AAD BRUIJNS

Aad Bruijns is een bekend gezicht in zijn omgeving, dankzij zijn passie voor archeologie en zijn vermogen om historische objecten te bewaren en te interpreteren. Wij hebben hem leren kennen als een ware geschiedenispeurder, oudheidontdekker en nostalgiecurator. Waar anderen geen waarde in zien, herkent Aad kansen om vondsten te verzamelen die onze kennis van het verleden verrijken.

Een vroege passie

Aad Bruijns is van jongs af aan gefascineerd door archeologie. Als negenjarige jongen struinde hij vele terreinen af, op zoek naar scherven die verhalen vertellen over vroegere bewoners. Deze vroege passie voor het herontdekken van oude ambachten en het blootleggen van soms nog onbekende geschiedenis, dreef hem om verder te gaan met zijn zoektocht naar het verleden.

Als oudste van zes kinderen inspireerde Aad zijn broers met zijn enthousiasme voor archeologie. Zijn verzameling scherven en andere archeologische vondsten groeide gestaag, en al snel had hij een indrukwekkende collectie opgebouwd waarmee hij zijn huis vulde. Door een omvangrijke hoeveelheid vondsten uit de Smallegangesbuurt begon hij in de jaren '70 zijn vondsten te begraven in zijn tuin. Niet alleen vanwege de hoeveelheid, maar ook vanwege het gewicht ervan.

Onder de grond bleven zijn vondsten uitstekend geconserveerd. Dit blijkt wel nu Aad heeft besloten om ze na 53 jaar weer in het daglicht te verwelkomen.

Voor toekomstige generaties

Het verrijken van de geschiedenis is de kern van Aad's werk. Zijn top tien vondsten zijn niet alleen bijzonder door wat ze zijn, maar door de verhalen die ze onthullen. Vooral de vondsten uit de Mattheus Smallegangesbuurt spreken tot de verbeelding, zoals de ontdekking van een mogelijke Goese pottenbakker uit de zeventiende eeuw.

Na al die jaren besloot Aad zijn vondsten te delen met een breder publiek en ervoor te zorgen dat ze bewaard blijven voor toekomstige generaties. Dankzij nieuwe technieken en hulp van vrijwilligers en experts van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen en Erfgoed Zeeland worden zijn vondsten nu systematisch opgegraven en gedocumenteerd.

Dit boekje toont een overzicht van tien bijzondere vondsten. In het bijbehorende video-interview vertelt Aad meer over deze objecten, waarmee hij bijdraagt aan het bewaren en verrijken van ons cultureel erfgoed.

Aad aan het werk in 2024

Goed Gevonden, KLO-AAD-24

DE TIEN VONDSTEN VAN AAD BRUIJNS
AMATEUR ARCHEOLOOG TE KLOETINGE

Spreeuwenpot

Tegenwoordig hangen er vaak nestkastjes voor vogels aan huizen en bomen. Broedende vogels wekken vertedering op, zeker nu we via webcams in een nestje kunnen meespieken. In vroegere eeuwen bestaat diezelfde belangstelling voor vogels. Dan koop je bij de pottenbakker of kramer een nestkastje van aardewerk, een zogenaamde vogel- of spreeuwenpot.

Vooraan deze pot zit een houten aanvliegstokje, en achteraan meestal een houten luikje. Het gepiep van de jongen vervult ook onze voorouders met tevredenheid. Van vertedering is echter geen sprake, wel van gastronomie. De 'vogelliefhebber' sluit op het goede moment de ingang met een stokje af, zodat de jonkies niet uit kunnen vliegen. Zo ontstaat de bekende uitdrukking: ergens een stokje voor steken. Als de jonge vogeltjes dik en groot genoeg zijn verhuizen ze, afschuwelijk maar waar, vanuit de pot naar de koekenpan of stoofpot.

Oude kookboeken noemen spreeuwensoep en pastei van spreeuwtjes als lekkernijen. De hier afgebeelde spreeuwenpot mist een stukje van de tuitvormige ingang aan de voorzijde. In deze tuit bevindt zich meestal een gaatje of ringetje voor het aanvliegstokje. Dergelijke potten komen zeer algemeen voor van de zestiende tot de achttiende eeuw. Vaak levert de pottenbakkersindustrie in Bergen op Zoom ze. Er zijn ook kleinere potten op de markt, die mussenpot heten. Op prenten en schilderijen staan vaak vogel- of spreeuwenpotten afgebeeld. Staat er een jongeman met zijn vriendin bij, dan suggereert de schilder of prentenmaker een erotische betekenis.

KLO-AAD-24-AB1

Spreeuwenpot

Grape

Een massaproduct van vele eeuwen is de grape, een aardewerk of metalen kookpot op drie pootjes. Naar die pootjes heet een dergelijke pot ook wel 'driebeen'. Meestal heeft dit voorwerp twee horizontale oren, soms een schenktuit. Het woord is afgeleid van het Middelnederlandse woord 'grope', en heeft een Oost-Nederlandse/middelhoogduitse middeleeuwse herkomst.

Vanaf de dertiende eeuw begint de productie van grapes. Pas in de moderne archeologie is dit woord algemeen geworden voor dergelijke potten. In oude bronnen in bijvoorbeeld Zeeland komt het woord niet voor. Dankzij de pootjes kan de pot zonder gevaar voor omkiepen in het vuur staan. Vaak hebben deze potten een zwartgeblakerde onderzijde.

De verscheidenheid aan vormen van grapes is oneindig. Aan de hand van het gebruikte glazuur zijn de potten enigszins te dateren. Met deze grape is iets bijzonders aan de hand: de inhoud is eeuwenlang bewaard gebleven. Je zou zeggen dat de kok de pot met inhoud te lang in/op het vuur heeft laten staan. Merkwaardig is dan wel, dat er geen zwartsel aan de buitenkant zichtbaar is. In de pot is een soort verstijfd papje bewaard gebleven. Het ziet er 'melkachtig' uit, maar een dergelijke organische stof kan nooit zo lang bewaard blijven. Bemonsterd is het materiaal nog niet, maar vermoedelijk gaat het om bijvoorbeeld een textielpapje. Opvallend genoeg is dit geconserveerd gebleven.

KLO-AAD-24-01-AB2

Grape met 'versteende pap'

Hoe langer de Eerste Wereldoorlog duurt, des te leger raken de winkels. Zeker producten die van over de oceaan moeten komen, bereiken Nederland steeds moeilijker. Thee is een van die producten. In 1917 begint de rantsoenering van thee via de distributiedienst. In het laatste oorlogsjaar, 1918, is de thee helemaal op. Het ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel kondigt in januari een verkoopstop voor thee af, waar ook de horeca aan moet gehoorzamen. De politie van Goes inventariseert de resterende voorraden thee, koffie en ook chocolade bij de zeven lokale groothandelaars en een waslijst aan particulieren.

Nu komt er namaak-thee op de markt. Surrogaat heten deze imitaties, en dat woord krijgt een slechte betekenis. Meestal denken mensen als deze uitdrukking valt aan de Tweede Wereldoorlog, maar misschien zijn er in de Eerste Wereldoorlog veel meer vervangende producten op de markt gekomen. Het Rijksdistributiekantoor voor thee en koffie (T.K.D.) let op de kwaliteit van surrogaat-thee: de volksgezondheid mag geen gevaar lopen, en schillen van eikels of schillen van bloembollen zijn verboden.

In steden met grote plantsoenen laten gemeenten lindebloesem inzamelen, dat als surrogaat-thee kan dienen. Ook goed tegen slapeloosheid. Een ander alternatief vormen bladeren van meidoorn, die in de Betuwe veel voorkomt. In augustus 1918 komt thee van bramenbladeren op de markt. Firma J.L. Trimpe te Kloetinge biedt surrogaatkoffie en -thee aan, en koopt voor die thee graag bladeren van bramen op. Twintig cent de kilo, dat zijn vast een heleboel bladeren van bramen. ~

KLO-AAD-24-01-AB3

Thee-surrogaat

~ Deze firma gebruikt een gedeelte van de voormalige meestoof De Zon aan de Oosthavendijk voor het drogen en snipperen van de bladeren. Dit oude gebouw staat er nog tijdens de jonge jaren van Aad. Het wordt rond 1964 gesloopt. Kort voordat het gebouw verdwijnt, vindt hij hier deze verpakking terug. Deze curiositeit in de verzameling van Aad is zodoende direct met Kloetinge verbonden. De vaak matige kwaliteit en de bijklank 'surrogaat' verhindert dat de slogan 'de drank der toekomst' ook echt uitkomt. Frappant is wel dat tegenwoordig, met het oneindig uitwaaiëren van smaken van thee, ook bramenthee heel gangbaar is. Goed voor de concentratie en weerstand verhogend. De firma Trimpe was zijn tijd te ver vooruit.

Pot

De IJzertijd loopt in Zeeland tot aan de komst van de Romeinen, zeg maar rond het jaar 0. Een inheemse bevolking woont dan verspreid op het veen. Hier en daar bouwen ze boerderijen, dorpen zijn er nog lang niet. Hele families en hun vee huizen in deze boerderijen.

Ook dijken zijn nog onbekend, zodat de zee vaak een bedreiging is. Om voedsel te bewaren, en om mee te koken, gebruiken de bewoners potten. Handel met andere streken is er nog nauwelijks, dus maken ze die potten zelf. Dit aardewerk is daarom vrij primitief uitgevoerd, met klei uit de Zeeuwse bodem, en zonder gebruik van een draaischijf. Versierd met motieven, die ze van hun voorouders kregen overgeleverd en gebakken in veldoventjes, komen toch fraaie creaties tot stand.

Deze 'multi-functionele' pot heeft geen glazuur en is dus poreus. Niet echt handig voor dagelijks gebruik, maar hij heeft toch een geslaagde vorm. Met de komst van de Romeinen breekt gaandeweg een nieuwe tijd aan. De handel neemt toe en de veroveraars nemen beter aardewerk mee. Gemaakt op een draaischijf en gebakken op hogere temperaturen, met of zonder glazuur. De inheemse Zeeuwen stappen langzaam over op dit betere product.

KLO-AAD-24-01-AB4

Pot, IJzertijd

Tegeltje

Delftsblauw zit in het Nederlandse DNA sinds het tweede kwart van de zeventiende eeuw. Slimme fabrikanten in onder andere Delft gaan Chinees porselein namaken. Een nieuw product op de Nederlandse markt zijn tegels die dezelfde blauwe tint als het porselein uit China hebben. De Delftsblauwe tegel gaat een gouden toekomst tegemoet. De tegels krijgen een oneindige variëteit aan afbeeldingen, waarmee huiseigenaren hele binnenmuren als een soort plaatjesboek of stripboek beplakken.

Ook vinden de tegeltjes toepassing als een soort plint onderaan een muur, of als bekleding van schouwen, trapportalen, keukens, enzo-voorts. Standaard plaatst de tegelbakker in alle vier de hoeken van de tegel een bloemmotief. Hiermee, en met de dikte van de tegel, is een globale datering mogelijk. De afbeeldingen zijn vaak wat primitief uitgevoerd, want haastwerk. Toch bieden ze een scala aan verbeeldingen van het dagelijkse leven. Ruiters, soldaten, spelende kinderen, dieren, bloemen, dorpsgezichten, beoefenaars van beroepen, scheepjes, bijbel-se figuren, het wemelt ervan op deze tegels.

De tegel uit deze collectie laat twee beoefenaars van sport zien: twee tennissers of badmintonspelers. Al in de middeleeuwen kent de adel in Engeland en Frankrijk een spel dat op badminton lijkt. De ouderwetse naam hiervoor is 'pluimbal', en dat is precies het projectiel dat beide mannen op de tegel naar elkaar overslaan. Pas aan het einde van de negentiende eeuw komen er regels hoe badminton als sport gespeeld hoort te worden. Tennis is overigens oorspronkelijk ook een middel-eeuws tijdverdrijf.

KLO-AAD-24-01-AB5

Delftsblauw tegeltje met 'tennis-spelers'

Plafond stuk

In 1974 is Aad getuige van de afbraak van het Schuttershof in het centrum van Goes. Een gebouw met een rijke geschiedenis. Het uit de middeleeuwen stammende voetbooggilde van St. Joris herbouwt in de jaren 1612-1613 zijn schuttershof aan de Kreukelmarkt.

Het gebouw krijgt een rijk interieur, passend bij de deftige stand van de leden. Grote groepsportretten, zogenaamde schuttersstukken, sieren de wanden. De tuin is deels een lusthof, waarin zich ook de twee schuttersdoelen bevinden. Na de opheffing van alle gilden in Nederland in 1798 doet het gebouw tijdelijk dienst als kazerne voor Franse soldaten.

Het rijke interieur gaat op de schop. In 1806 begint een herbergier hier een café, terwijl de voormalige leden van de schutterij een herensociëteit oprichten onder de zinspreuk van het oude gilde: Van Ongeneuchten Vrij. Gangmaker bij de oprichting van de sociëteit is stadsbestuurder Martinus Slabber. In 1850 vindt er een grote aanbouw plaats met een schouwburgzaal.

Vervolgens gaat het oude schuttershof in 1876 tegen de grond, om daarna min of meer herbouwd te worden. De herensociëteit verhuist in 1921 naar een pand op de Grote Markt. De gemeente Goes blijft eigenaar van het pand totdat het in 1974 aan afbraak ten prooi valt.

In de jaren daarvoor is het vooral een jongerensociëteit, waar jeugdactiviteiten en legendarische optredens van popgroepen uit binnen- en buitenland plaatsvinden. Door verwaarlozing en de matige ~

KLO-AAD-24-01-AB6

Plafond stuk/ Stucwerk

~kwaliteit van de gebouwen is sloop de enige optie. Hier brengt Aad een neo-rennaissance plafonddecoratie in veiligheid, vermoedelijk afkomstig van de in 1850 aangebouwde schouwburgzaal. Dikke gipsen krulornamenten hebben de plafonds versierd, fraaie staaltjes van stucwerk. Van een afstandje denk je met uitgehakte steenfragmenten te maken te hebben, maar niets is minder waar. Aan het plafond bevestigt de decorbouwer een latwerk van latten, met hierin koperdraad en riet. Hierop komt een dikke laag kalkmortel.

Eerder gemaakte ornamenten zoals deze krullen drukt de vakman in de stuclaag. Met schuren en bijwerken lijkt het plafond zwaar en monumentaal, maar dat is slechts schijn. Op dergelijke krullen kan de schilder met sprekende kleuren het effect nog versterken. Latere schilders hebben met nieuwe verflagen het ornament nog wat aangedikt. De slopers hebben geen oog voor dergelijke vergankelijke versieringen gehad, Aad gelukkig wel.

Waterkan

Dit soort aardewerk, grijs gesmoord, dient voor het vervoeren van voedsel en drinken. Omdat de kan een oor heeft, deskundigen noemen dit een 'worst-oor', kon je hem mee nemen.

Deze grote kan staat op zogenaamde lobvoeten: de pottenbakker heeft drie hompjes klei samengeknepen tot primitieve voetjes. Vaak gebruiken de mensen dit soort kannen als waterkan. Op plaatsen waar regenwater wordt verzameld, zoals in regentonnen, regenbakken of vijvers, kun je water halen. Dit water is nodig om jezelf en je kleren te wassen, en om te poetsen. Het drinken van water is in vroegere eeuwen een soort Russische roulette-spel. Er kan allerlei onzichtbare vervuiling in water zitten, waarvan je ziek kunt worden of zelfs overlijden. De meeste mensen drinken uitsluitend gekookt water, vooral 'gebrouwen' water, wat een ander woord voor gekookt is. Inderdaad, bier is dagelijkse kost als je nog wat langer wil blijven leven.

De kan heeft een uitstulpende hals waar mogelijk een kurken of houten deksel op heeft gezeten. Dit type kan is algemeen in de veertiende eeuw. De wand is dun, wat op een vervaardiging op een draaischijf duidt. Grote pottenbakkerijen uit binnen- en buitenland maken deze kannen. Met deze wand moet je niet te hard tegen een ander hard voorwerp stoten, want dan is de kan gelijk stuk. Scherven van dit type kan vind je dan ook vaak bij een regenbak of een vijver, die in Zeeland natuurlijk de vate heet.

KLO-AAD-24-01-AB7

Grijze waterkan

‘Slingerglas’

In het Middellandse zeegebied vindt rond 5000 jaar voor Christus voor het eerst productie van glas plaats. Naar mate de tijd vordert krijgt men de productie van glas steeds beter onder de knie. Dit leidt er toe dat men vanaf het begin van de jaartelling grotere en doorzichtige voorwerpen gaat maken. Wanneer men vervolgens ook het blazen van glas ontdekt, is de sky the limit. Glazen voorwerpen krijgen sindsdien allerlei vormen en maten.

Dit glas, een vrijwel compleet slingerglas, kwam merkwaardig genoeg tevoorschijn boven het plafond van de herberg in Kloetinge. Jarenlang het woonadres van Aad Bruijns. Slingerglazen bestaan uit een kelk, een steel en een voet. De naam slinger- is afgeleid van de gekleurde spiraal die te zien is in de steel van het glas. Deze ontstaat door tijdens het maken van de steel een gekleurde glasdraad in een doorzichtige dikker glasdraad (de eigenlijke voet) aan te brengen.

Slingerglazen zijn veelal afkomstig uit het Verenigd Koninkrijk. De typen met een gekleurde draad dateren uit de tweede helft van de achttiende eeuw. De vondst van een dergelijk glas, niet in de bodem maar achter het plafond van de herberg geeft aan dat mensen het in Kloetinge ook daadwerkelijk hebben gebruikt. Naar wat ze eruit hebben gedronken en waarom het tussen het plafond terecht is gekomen, dat blijft gissen. Misschien werd een van de bezoekers van de herberg wel betrappt en verborg hij toen snel het glas.

KLO-AAD-24-01-AB8

Een glas met gedraaide voet, ‘slingerglas’

‘Schnelle’

In de buurt van Keulen ligt langs de rivier de Sieg het plaatsje Siegburg. Hier rollen vanaf het begin van de dertiende eeuw tot het begin van de zeventiende eeuw enorme hoeveelheden aardewerk, zogenaamd Siegburg Steengoed, uit de ovens. Het baksel heeft een typisch roomwitte kleur en is heel erg fijn van structuur. Bovendien wordt het, mits op een hoge temperatuur gebakken, waterdicht zonder dat er glazuur aan te pas komt. Veel van die eigenschappen dankt het aardewerk aan de zuivere klei van de oevers van de rivier waarvan het gemaakt is.

Rond 1400 leveren de pottenbakkers hier de bekende ‘Jacobakannen’ met hun typische slanke vorm. In de zestiende eeuw komen enorme aantallen slanke bierpullen, zogenaamde ‘Schnellen’, op de markt. De verschillende productiecentra van dit soort aardewerk zijn vrij makkelijk van elkaar te onderscheiden op basis van de afwerking van de buitenkant, en soms een signatuur. In dit geval zijn dat de letters PK die naar de fabrikant verwijzen. Aan de buitenkant van dergelijke kannen zijn vaak diverse medaillons met voorstellingen aangebracht. Op dit fragment van een kan staan bijbelse afbeeldingen, maar de keuze in decoraties is oneindig: familiewapens, afbeeldingen van koningen of keizers, astronomische figuren, mythologische en dus ook bijbelse taferelen. Met een beetje goede wil zou je het drinken van bier uit een dergelijke kan een educatieve bezigheid kunnen noemen.

KLO-AAD-24-01-AB9

Wit aardewerken kan, meestal aangeduid met het Duitse woord ‘Schnelle’

Baardmankruik

Archeologische opgravingen in Zeeland leveren vaak fragmenten van zogenaamde baardmankruiken of -kannen op. Het archeologisch jargon noemt ze 'gids-artefacten', waarmee een vondstcomplex globaal op zestiende-eeuws te dateren is. Waar de naam baardman vandaan komt, heeft geen uitleg nodig. Iedere kan heeft op de hals een afbeelding van een bebaarde mannenkop, die de gebruiker van het aardewerk aankijkt.

Dergelijke aardewerk is gemaakt van Rijnlands steengoed met een zoutglazuur. Vanaf ongeveer 1500 begint de productie, die in Keulen en vooral de stad Frechen grote vormen aanneemt. In de tijd van de renaissance zijn de kruiken kunstzinnig uitgevoerd, in latere eeuwen treedt vervlakking in de vormgeving op. Het stadswapen van Frechen bestaat uit een Gulikse leeuw, die een baardmankruik draagt. Een merkwaardig fontein in de stad bestaat uit vierhoog-gestapelde baardmankruiken.

Er bestaat een rijke variatie aan koppen. De baardman op dit fragment heeft wijdopen ogen, en een brede gestyleerde baard, die hem enigszins op de klassieke godheid Neptunus doet lijken. Rondom de buik van de kan is een bloemenkrans aangebracht waaraan koolbladeren hangen. Verspreid over het oppervlak zijn medaillons met een klassiek uitgevoerde soldatenkop toegevoegd. De kan heeft een dikke wand, en is daarom tegen een stootje bestand. ~

KLO-AAD-24-01-AB10

Fragment Baardmankruik

~ De export van de kruiken gaat eeuwenlang via de Rijn stroomafwaarts. De Nederlanden en Engeland zijn belangrijke afzetmarkten. Deze kruik uit de collectie van Aad moet tijdens het gebruik op Noord-Beveland een keer kapot zijn gestoten. Te hard geproost, of gesneuveld bij een herberggruize?

Een bijzonder soort baardmankruik heeft de ouderwetse naam Bellarmijn gekregen. De rooms-katholieke kerkleraar Bellarminus (1542-1621) is onderwerp van bespotting door protestanten in de Nederlanden en Engeland aan het einde van de zestiende eeuw. In Engeland noemt men de baardmankruik soms een 'bellarmine' of 'bearded man jug'. In de stad Delft produceert een pottenbakkerij grote aantallen baardmankruiken met het hoofd van Bellarminus erop, compleet met een brede zogenaamde 'kathedrale' baard. Ondanks deze spot valt de geestelijke in 1930 een heiligverklaring ten deel. Het gevonden fragment, vermoedelijk geen bellarmijn, is een mooi voorbeeld van de perfecte vormgeving van de ooit zo populaire kan of kruik.

Meer informatie over de vondsten?
Scan de QR-code met uw telefoon.